

מהפכת העתירות

הטיפול בנושא עתירות אסירים ועצורים עומד לעבור מספטמבר 2010, באופן כמעט מלא, מפרקליטות המדינה לידי שירות בתי הסוהר ■ צעד מהפכני, המבטא את אמון הפרקליטות בארגון ומעניק לו יוקרה רבה

מאת: נעמה תלם

מהפרקליטות נעשתה בהדרגה. בשנת 2005, כאמור, החלו לפעול עורכי דין במחוזות. בשנתיים האחרונות, 2008-2009, נציגים מטעם השירות כבר ייצגו את הארגון במגוון של נושאים, בין השאר טובות הנאה, תנאי מחיה ונושאים אחרים בהם שב"ס הוא ה'משיב' היחיד.

עם זאת, עדיין ככל העתירות, נציג שב"ס היה זה שליקט והכין את החומרים עבור נציג פרקליטות המדינה, וזה עמד וטען בפני בית המשפט. בעקבות המהפך, כאמור, רוב העתירות תועברנה לטיפול בלעדי של שב"ס. האחוז הקטן של העתירות שיישאר בידי הפרקליטות יכלול, בין השאר, עתירות בנושא הפרדות, הפסקה מנהלית של עבודות שירות, עתירות שמעלות סוגיות עקרוניות בעלות חשיבות ציבורית (למשל נישואי אסיר ישראלי לאישה תושבת השטחים) ועתירות של אסירים שמשטרת ישראל מגדירה אותם ב'קטגוריה א' (לא ברי-חופשה).

נדבר בשם עצמנו

לתפקיד קצין עתירות נדרשים תעצומות נפש גדולות, אנרגיה, תושיה ומוטיבציה רבה. ממלאי התפקיד הנוכחיים הינם אנשים ייחודיים, בעלי מיומנויות שונות ומגוונות, עורכי דין העומדים בפרץ המשימות בכבוד ובהצלחה.

"מדובר באמת בשינוי מאד מהפכני", מסבירה ר/כ ריבי שפירא, עורכת דין והיועצת המשפטית של מחוז צפון בשב"ס. "אפשר לומר שיש טעם לפגם בכך שיועץ משפטי של שב"ס גם מייצג את שב"ס. כביכול, הוא 'בעל אינטרס' ולא גורם חיצוני. אבל היועץ המשפטי לממשלה באמת סומך על שב"ס. הוא מאמין כי נעשה את עבודתנו בצורה נקיה ונבחון את החלטות השירות בעיניים פקוחות. אני יכולה לומר שכבר קרה, שהיו החלטות שלגביהן בתי הכלא לא פעלו בדיוק לפי הפקודה, ואני הערתי את תשומת לבם לעניין".

את יכולה לתת דוגמה?

"בוודאי. היה אסיר שלא קיבל ביקורים במשך שלושה חודשים, למרות שלא היתה לו שילית ביקורים. הוא הגיש עתירה בעניין, ואני הפנית את תשומת לב בית הסוהר לכך. העתירה התייתרה מיד. אחרי הכול, יש לנו אחריות משפטית, אישית וציבורית.

שב"ס ייצג את הארגון בעתירות נגד שירות בתי הסוהר. אני, כמשפטנית, לא מכירה הרבה משרדי ממשלה שמייצגים את עצמם בתהליכים של בג"ץ. מצד אחד, זה יעמיד אותנו בקשיים גדולים - היועצים המשפטיים וקציני העתירות שלנו יצטרכו להתרוצץ בדיונים רחופים גם בימי שישי, בפגרה ובחג. מצד שני, הכבוד והיוקרה הנלווים לשינוי, מצדיקים את המאמץ".

עו"ד ר/כ איה קמיניץ

שינוי דרמטי וצעד יוצא דופן, כמעט חריג, עומד להתרחש בשנת המשפט הקרובה, החל מספטמבר 2010, אז יעבור הטיפול בנושא עתירות אסירים ועצורים בתוך בתי הכלא, כמעט באופן מלא, מהפרקליטות לידי שירות בתי הסוהר. נציגי השירות יכנסו, הלכה למעשה, לנעליהם

"אסיר מסוים הגיש כל שבוע חמש-שש עתירות בממוצע. כל עתירה התפרסה על פני עשרות עמודים. מדובר בטרחה שאין כדוגמתה"

5,000 עתירות אסיר

רק בשנת 2009 הוגשו 5,000 עתירות אסיר. מדובר במספר עצום. אמנם רק מספר זעום מתוך אלפי העתירות האלה מתקבל בסופו של דבר, אבל בית המשפט דן ברבות מהן. עד לפני כחמש שנים (2005), קציני העתירות במחוזות השונים היו קצינים שאינם עורכי דין. היום, ככל מחוז יש יועץ משפטי, אשר חלק ניכר מזמנו מוקדש לנושא העתירות. עקב השינוי הנוכחי, הוקצו שבעה תקנים נוספים לעורכי דין בשב"ס (קציני עתירות) ונערך גיוס מחודש של כוח אדם. מדובר בתהליך איטי ומתמשך. העברת הייצוג

של הפרקליטים משירות המדינה, אשר ייצגו עד כה את הארגון בעתירות. יתרה מזאת, שב"ס ייצג גם גורמים חיצוניים, כמו המשטרה וועדות שונות (אלימות במשפחה, גילוי עריות ואחרות). חשוב להדגיש כי יש בצעד זה משום הבעת אמון גדולה מצד פרקליט המדינה, במקצועיות של צוות היועצים המשפטיים של שב"ס, כאנשיו ובעומד בראשו.

"אין ספק שאכן מדובר במהפכה", אומרת סג"ד גילה שבירו, יועצת משפטית בשב"ס. "היועץ המשפטי שייצג את שב"ס בעתירה יהיה בעצם בא כוחו של היועץ המשפטי לממשלה. נציג של

“למשל, היה עותר
שביקש להחזיר שקית
של חטיפי 'קבוקים'
לספק, כי מספר
ה'קבוקים' בה היה
פחות ממה שהובטח
על גבי השקית”

עו"ד כלאי קריספין לירון

בתקליטור הכולל תמונות של ילדיו. בית המשפט קיבל את עתירתו, והורה לאפשר לאסיר לקבל את התקליטור המבוקש. החלטה כזו, כאמור, עלולה להיות בעייתית בשל הצורך לשמור על בטחון בית הסוהר ולקיים מעקב אחר הציוד הנכנס אליו, על כל המשתמע מכך.

עו"ד שבירו: "העומס על המערכת הוא גדול. צריך לזכור שהפרקליטות ייצגה אותנו, כשאנחנו עשינו את רוב העבודה. עדיין, אני יכולה לומר שכאשר הגורמים הרלוונטיים עשו את הבדיקה, כוח האדם שהפרקליטות הקצתה לעניין היה גדול יותר ממה שאנחנו נוכל להקצות בעתיד. ובכל זאת, אני מאמינה שנצליח להתמודד".

עותרים סדרתיים

החלטות בית המשפט בעתירות אסיר מוכרסמות, לעתים, באמצעי הביטחון של שב"ס. עו"ד ר/כ איה קמיניץ מציגה דוגמה משלה: הוגשה עתירה כנגד החלטה לקיים מפגש בין עורך דין ואסיר בהפרדה מאחורי מחיצה. בית המשפט דחה את העתירה במקרה האמור, אך הורה לבחון את הנושא באופן כללי. בעקבות דיונים בעתירה ובחינה מחודשת של הנושא בתוך שב"ס, הוחלט שרק במקרים חריגים, שינומקו, יוכלו להתקיים ביקורים של עורכי דין עם אסירים בהפרדה מאחורי מחיצה.

אף נושא ההתייחדות של אסירים הוא פרי החלטות לגבי עתירות אסיר שהוגשו בעבר. בדומה, הסדרת הנושא של הכנסת מקלטי רדיו, טלוויזיה ומכשירי וידאו לכלא, נעשתה בעקבות סדרה של עתירות אסיר. "לצד נושאים עקרוניים יש גם עתירות הוויזות", מסבירה עו"ד כלאי קריספין לירון, היועצת המשפטית של מחוז דרום. "למשל, היה עותר שביקש להחזיר שקית של חטיפי 'קבוקים' לספק, כי מספר ה'קבוקים' בה היה פחות ממה שגרשם על השקית... יש גם

לאותו אסיר במה. במקרה אחר, אסיר עתר כנגד אימתן חופשה. עתירתו נדחתה, אך ניתנו הנחיות לבדיקת האפשרות להתיר לו לצאת לחופשה עם "ליווי".

משחקים ותקליטורים בכלא

לעתים יש גל עתירות סביב נושא מסוים, למשל: סוגיית הכנסת משחק 'סוני-פלייטשין' לבית הסוהר. כשהיה מדובר במכשיר מ'הדרור הראשון', 'סוני 1', אפשר היה לרכוש אותו במרכז מכר. היום כבר אי אפשר להשיג מכשירים ישנים כאלה, ואת המכשירים החדשים, סוני 2 ו-3, לא מאפשרים לקנות או להכניס לכלא. בבסיס ההחלטה עומדים שיקולי ביטחון, מכיוון שמדובר במכשירים מתקדמים, שיש בהם מודם וחיבור לאינטרנט. מיותר לציין שחיבור לאינטרנט עלול להפר את הסדר והמשמעת בבית הסוהר ולפגוע בבטחון הציבור.

סביב נושא זה הוגשו עתירות רבות ובית המשפט נדרש להביע את עמדתו לעיתים תכופות. במחוז מרכז, בית המשפט קבע שהאסיר יעביר מכשיר חדיש למחלקה הטכנית של שב"ס, כדי לבדוק אם אפשר לנטרל בצורה בלתי-הפיכה את המודם הקבוע בו. בשב"ס הוכיחו שכל נטרול יהיה הפיך, ובכך הסתיים הסיפור.

הנושאים וההחלטות שנדונים במחוז אחד עוברים מפה לאוזן ופושטים כמו אש בשדה קוצים בין האסירים במחוז ואף מחוצה לו. דוגמה לכך היא נושא הכנסת תקליטור מחשב באמצעות בני המשפחה/מבקרים. ככלל, אין להכניס לכלא ציוד מבחון, לרבות תקליטורים. בעתירות המוגשות בעניין, האסירים דורשים להסביר מדוע לא ניתן להכניס תקליטורים מיוחדים, כגון כאלה שעליהם צרובים צילומים של אירועים משפחתיים. באחד המקרים, העתירה של אסיר עסקה ברצונו לצפות

ער היום, במקרים אותם ייצגה הפרקליטות, אנחנו ליקטנו את החומר הדרוש והכנו את התשובה לעתירה, וזו היתה עוברת לפרקליטות. כל התהליך של שליחת התגובות לפרקליטות היה מכביד מאד. למעשה, כל המידע היה מולנו, הדברים היו יותר נגישים לנו ובכל זאת נאלצנו לשלוח את החומרים לגוף חיצוני. מה שקורה עכשיו בהחלט יקצר את התהליך, מעבר לזה שאנחנו לא זקוקים למישהו אחר שידבר בשמנו".

העתירה כזכות יסוד

זכותם של אסירים להגיש עתירות בכל עניין הנוגע למאסרם או למעצרם, קבועה בפקודת בתי הסוהר. החל מהתעקשויות מוזרות על מספר פלחי העגבניה בארוחת הערב או כמות הפטרוזיליה בחומס, ועד סוגיות עקרוניות של התייחדות, נישואים של אסירי עולם שלא נקצב עונשם, הכנסת מחשבים לכלא ועוד. בכל אלה עסקו, ועוסקות עדיין, עתירות אסיר.

זכותו של אסיר להגיש עתירה היא אחת הזכויות הבסיסיות של אסירים במדינת ישראל, המייחדת אותנו גם ביחס לבתי סוהר בעולם. זוהי זכות יסוד, המסייעת לארגון לבקר את עצמו ולהציף בעיות. הלכה למעשה, עתירת האסיר או העצור היא עתירה נגד רשות מנהלית. טיבה של עתירה כזו להתברר בתהליך של בג"ץ, בית המשפט הגבוה לצדק. מאז שנות ה-80, בגלל העומס הגדול על בית המשפט העליון, הועבר הנושא של עתירות אסיר לבתי המשפט המחוזיים. דיונים בנושא עתירות מתבצעים היום באולמות בתי המשפט המחוזיים ברחבי הארץ או באולם מיוחד שהקצה לכך בית הכלא, אליו מגיע השופט. רשאים להגיש את העתירות אסירים פליליים ובטחוניים. לשם המחשה, רק במחוז מרכז מוגשות כ-100 עתירות בשבוע. מדובר בכ-55 עתירות בממוצע בכל יום דיונים (ויש שניים כאלה בשבוע). במחוז דרום מוגשות כ-40 עתירות מדי שבוע. העתירות מוגשות בדרך כלל למפקד האגף, וזה מעביר אותן לסגן מנהל בית הסוהר. עתירה שלא נמצא לה פתרון תוך 48 שעות, עוברת לבית המשפט המחוזי.

העתירות מוגשות באמצעות האסיר או העצור, או באמצעות עורכי דין המייצגים אותם. יש עתירות שנשלחות ישירות לבית המשפט. עו"ד שביירו: "תפקיד השופטים הוא לבדוק האם יש צורך לבחון עניינים נוספים הנוגעים לעתירה. במקרים כאלה בית המשפט דוחה את הדיון בעתירה למועד נוסף, ומטיל על קצין העתירות משימות והשלמות שברצונו לברר. לעתים, בית המשפט מורה על בדיקות שהן בגדר סטייה מנושא העתירה והרחבת החזית לנושאים שעלו במהלך הדיון בעל-פה.

"כמו כן, פעמים רבות עולים ומטופלים נושאים שלא היו אמורים להיות נדונים בבית המשפט, ובכך העתירה הופכת להיות כלי שעוקף את ההליך המנהלי התקין. באחת הפעמים, למשל, אסיר עתר שהוא רוצה שייתנו צל"ש לסוהר שהציל את חייו. טענתו היתה: 'אלה החיים שלי, ואני אסיר'. השופט קיבל את הטענה וניהל דיון, רק מתוך הרצון לתת

עתירות שהן הזווית מעצם הרקע של העותרים והבקשה שלהם. כל מיני אנסים ששופטים על מעשי אונס מזעזעים, מבקשים להתייחד עם הקורבנות שלהם.... במקרים כאלה אנחנו נאלצים לתת לבית המשפט תשובות 'פיקנטיות' ולתאר את הדברים כמעט בצורה גרפית, כך שביית המשפט יתקשה להיענות לעתירה".

עו"ד ריבי שפירא: "אסיר עולם אחד ביקש שימירו את מאסר העולם שלו בגורדין מוות. השופט ענה לו 'נניח שהיינו מקבלים את זה, אז מה?'. אותו אסיר, אגב, ביקש באותה נשימה גם

כבר הגעתי לבית המשפט, טענתי משהו שאני לא מאמינה בו. בכל המקרים היה לי גיבוי מלא. דילמות מוסריות אכן קיימות, אבל הן לא קשורות להיותי עורכת דין, אלא לעובדה שאני בן אדם. אולי אני גם שמה את עצמי קצת מחוץ לארגון, כשאני מתבוננת באירועים".

עו"ד איה קמיניץ: "אני משרתת בשב"ס כבר 14 שנה, הרבה לפני שמוניתי לעורכת דין. הדרך שלי בארגון היא מאד 'שב"סית'. אי-אפשר לנתק את מי שאני היום מכל מה שספגתי בתפקידי השונים בשב"ס. נקודת הראייה ממנה אני בוחנת

חיובית, תפקוד תקין בבית הסוהר, שמירה על כללי הסדר והמשמעת וכדומה. הפרקליטות שייצגה אותנו בתיק זה התנגדה לייצג את עמדתנו, והתעקשה כי הטענות שהעלינו אינם תקפים לגבי אירוע כמו בר-מצווה. אני חייבת לציין כי יש מקרים שבהם בית המשפט מאשר חופשה לאסיר, למרות שגם אנחנו וגם המשטרה מתנגדים לכך".

עו"ד לירון קריספיין: "כעורכת דין, חלים עלי חוקים של אתיקה מקצועית עליהם אני צריכה לשמור, למרות שאני משרתת בשב"ס. אם אני מבינה שיש החלטת בית משפט, למשל, שבשב"ס לא הולכים לקיים, המשפטן שבי זועק 'שומו שמים'. אנחנו נזעקים על כל הפרה. ישנם גם מקרים בהם קיים פער בין הייעוץ המשפטי לפיקוד. המפקד פוסק 'זה מה שיהיה', ומנגד, ההיגיון המשפטי לא תמיד ברור. לא תמיד קל לעגן החלטות פיקודיות. אנחנו עושים כל מאמץ כדי למצוא את שביל הזהב, את דרך הביניים, בין החלטות הפיקוד להיבט משפטי. מעבר לזה, עולות גם דילמות ברמה האישית. פעמים רבות אסירים כותבים עתירות בנוסח 'תבטלי לי', 'תעשי לי'. מחד, אני מגינה על שב"ס בחירוף נפש. מאידך, חשוב לי לשמוע את האסיר".

עו"ד שבירו: "הדילמות עולות גם כשמדובר בחוות-ידעת של גורמים מבחוץ - ועדות חיצוניות כמו מב"ן (מרכז בריאות נפש) או ועדת אלימות במשפחה. אני לא מכירה מקרים שבהם שב"ס התעלם או קיבל החלטה שונה מזו שהומלצה על-ידי הגורם המקצועי, גם אם אנחנו חשבנו אחרת. אני גם לא חושבת שההתנהלות הזו עתידה להשתנות".

חזית אחת

מקור המהפכה הנוכחית ברעיון שעלה כבר לפני מספר שנים. נציב שב"ס ופרקליטות המדינה הבינו שמדובר, הלכה למעשה, בכפילות מיותרת בכוח האדם המוקצה לטיפול בעתירות. הערך המוסף של נוכחות נציג הפרקליטות בדיינים ובתהליך כולו היה מוסכם על כל הגורמים המעורבים, אך את כל עבודת ההכנה לדיון עשו, כאמור, היועצים המשפטיים של שב"ס. גם באולם, הפרקליט היה קם ו'מדקלם' את התשובה שמסרו לו נציגי הארגון. עם זאת, הוויכוחים שניטשו היו בין-משרדיים. קושי מיוחד עלה ביחס לעתירות הקשורות גם למשטרה. זהו כנראה הרקע לעובדה, שאת העתירות של אסירים בקטגוריה א', כאלה שמשטרת ישראל לא מאפשרת להם לצאת לחופשה, תמשיך הפרקליטות לייצג גם בעתיד. "אני מאמינה שגם זה יעבור אלינו עם הזמן", מציינת עו"ד שבירו. "החשש המרכזי של נציגי המשטרה היה שלא סומכים על כך ששב"ס יבטא מהימנה את עמדת משטרת ישראל, משום שלפעמים יש לנו ראייה שונה וניגודי אינטרסים, בעיקר בנושא חופשות אסירים. לדעתי, זהו דבר שאין לו מקום. בסופו של דבר, כולנו - הפרקליטות והיועצים של שב"ס - מייצגים אותו ושיקול דעת, של הציבור ושל מדינת ישראל".

עו"ד ר/כ ריבי שפירא

"היועץ המשפטי לממשלה באמת סומך על שב"ס. הוא מאמין כי נעשה את עבודתנו בצורה נקייה, ונבחון את החלטות השירות בעיניים פקוחות"

את הדברים נובעת מההקשר של הארגון, ייעודו ומטרותיו במדינה דמוקרטית. אני לא משפטנית שבאה מבחוץ, ולכן אני לא מסתכלת על הדברים בצורה משפטית גרידא. בעניין זה קיים פער בינינו לבין הפרקליטות. לדוגמה, לא מזמן הוגשה עתירה דחופה של אסיר לצאת לחופשה, כדי להשתתף באירוע בר-מצווה משפחתי. הפרקליטות מאד לחצה כן להוציאו לחופשה לרגל האירוע. התנגדות שב"ס נשענה על מספר נקודות: ראשית, האסיר לא מיצה הליך מנהלי ולא הגיש בקשה לטיפול במסגרת בית הסוהר. מתן הסכמה לבקשה שמוגשת באמצעות עתירה, יש בו כדי לעקוף את ההליך המנהלי התקין. שנית, האסיר סירב להשתלב ב"תוכנית משולבת" (שילוב במערך חינוך/טיפול/עבודה). כעורכת דין המצויה במתרחש בין כותלי בית הסוהר, אני מודעת לחשיבות של שילוב אסיר בתוכנית מתאימה ומבינה את ההשלכות של סירובו להשתלב בתוכנית המוצעת. אם ניקח זאת צעד נוסף, זה חלק מהתנהלות שמוכיחה אסירים רבים לפעול בניגוד לציפיות החברתיות-חוקיות. מכל מקום, על פי פקודת החופשות, חופשה היא טובת-הנאה שעשויה להינתן לאסיר בכפוף להתנהגות

התייחדות. אסיר אחר עתר שהוא רוצה שהמשפחה שלו תביא לו לכלא זוג מכנסיים חומים, במקום המדים, שלא היו טובים בעיניו".

וישנם כמובן העותרים הסדרתיים. הגשת עתירה עולה לעצור או לאסיר 72 שקלים, אך בתנאים מסוימים ניתן לקבל פטור. היועצים המשפטיים של שב"ס קובלים שהשופטים נוטים לתת את הפטור בקלות יחסית. כך, במקרים רבים, צצים עותרים סדרתיים שמגישים עשרות עתירות ויותר, על כל דבר כמעט. עו"ד לירון קריספיין, מחוז דרום: "אצלנו השופט קבע ביחס לאסיר מסוים, שמדובר ב'עותר סדרתי מקצועי'. הוא כתב ש'מרב עתירות לא רואים את היער'. אותו אסיר הגיש כל שבוע חמש-שש עתירות במוצע. כל עתירה התפרסה על פני עשרות עמודים, שגם השופט וגם אנחנו צריכים כמובן לקרוא. מדובר בטרחה שאין כדוגמתה".

דילמות משפטיות ואישיות

מהן הדילמות העולות מתוקף תפקידכם?

עו"ד ריבי שפירא: "אני עובדת כעורכת דין בשב"ס חמש שנים, ומעולם לא נוצר מצב שכאשר